

## **JUHA**

*Puheenvuoro Alkoholi- ja huumeutkijain seminaarissa Virittävä valistus ja märkä pilvi – Juha Partasen muistoseminaari, Helsinki 17.11.2014.*

*Jussi Perälä*

Juha syntyi tähän maailmaan Simpeleellä vuonna 1936. Juha oli tutkija lapsesta lähtien: 9-vuotiaana hän jo tutki nuorten maailmanhistoriaa sekä kasveja. Kasvit olivat parempia tutkimuskohteita nuorelle miehelle kuin linnut, joita hän olisi voinut tutkia mutta jotka sulavasti aina lensivät pois. Myös matematiikka kiinnosti Juhaa jo nuorena, se oli hänelle lähes yhtä tärkeää kuin tytöt. Simpele ei siis pystynyt pidättelemään Juhaa, vaan Juha aloitti yliopistouransa vuonna 1954, 17-vuoden ikäisenä. Hänen pääaineensa olivat tilastotiede, sosiologia sekä hänen nuoruuden kiinnostuksensa, matematiikka.

Yliopistolla Juha ei saanut ohjausta ja hän oppi olemaan omillaan, tekemään valintansa itsenäisesti ilman suuren gurun ohjausta tai olemaan kuulumatta mihinkään tiettyyn koulukuntaan. Hänestä tuli oman tiensä kulkija. Juha vietti yliopistolla matematiikan saloihin tutustuen kuutisen vuotta ja valmistui vuonna 1960. Pro gradun aiheena oli valinnan ja päätöksenteon matemaattiset mallit. Liekö toinen, matematiikkaa vielä tärkeämpi asia vaikuttanut nuoren miehen gradun otsikkoon?

Vaikka Juha ei omien sanojensa mukaan ikinä tehnyt oikeaa työtä elämässään, hänet palkattiin heti valmistuttuaan alkoholitutkimuksen riveihin. Työpaikka kuitenkin oli määräaikainen, ja Juha suuntasi matkansa Yhdysvaltoihin. Siellä hänestä muotoutui automies ja maaseudun pojasta kosmopoliitin alku, kun hän kiersi ensimmäisellä omalla autollaan ympäri Yhdysvaltoja, samalla ollen ajan hermoilla ja tutustuen muun muassa kansalaisoikeusliikkeeseen, josta myös kirjoitti suomalaisille. Linaan Juhan muistoja hiukan tiivistäen tästä ensimmäisestä Amerikan matkasta:

”1960-luku oli minun kolmas nuoruuteni. Sitä ennen oli ollut koulupojan nuoruus pienellä maalaispaikkakunnalla, kaikkine murrosiän riemuineen ja ahdistuksineen, sen jälkeen opiskelijan nuoruus Helsingissä 1950-luvulla, asiaan kuuluvine sekoiluineen. Vähän kaikkea piti kokeilla, jotta tietäisi pitääkö siitä vai ei. Monenlaiset jenkkijutut vetosivat minuun. Tom Sawyer oli poikavuosiieni sankari. Nuoruuteni lempimusiikkia oli Glenn Millerin Kuutamoserenaadi, Teddy Wilson ja Thelonius Monk. Oli

Hemingway ja amerikanjuutalaiset kirjailijat. Oli Kerouac, jonka *On the Road* kulki mukana nuoruuteni liftausreissuilla.

Kolmas nuoruuteni alkoi jouluna 1963 New Yorkissa. Se oli ensimmäinen joulu, jonka vietin poissa kotoa. Maalaispoika oli aluksi hieman hämmentynyt, mutta legendaarinen Blue Note tuli tutuksi, siellä soitti Thelonius Monk. Harlemissa kiertelin varovaisesti päiväsaikaan. Jouluaatto vietin isossa elokuvateatterissa, missä pitkäsaariset revyytytöt heiluttivat jalkojaan koko estradin leveydeltä.

Matematiikan professorini oli järjestänyt minut vierailevaksi tutkijaksi Stanfordin yliopistoon. Siellä en osannut ottaa työtäni kovin vakavasti, sillä totesin pian, että minulla ei ollut halua yrittää luoda uraa Amerikassa. Muut asiat tulivat tärkeiksi. Kalifornia oli erilainen. Auringonpaistetta, keskellä talvea viheriöiviä nurmikoita, palmuja. Suomessa en ollut ajanut koskaan autoa, mutta ajokortin sain ensimmäisellä yrityksellä rimaa hipoen. Palkkaa oli sen verran, että parin kuukauden päästä ostin ensimmäisen autoni, kymmenen vuotta vanhan ison Chevroletin.

Kampuksella oli ulkomaalaisille vierailijoille oma kerhotila. Siitä tuli sosiaalisen elämäni keskus ja bridgen pelaaminen avasi joitakin ovia. Kerhosta löytyi amerikkalainen tyttöystävä koko oleskeluni ajaksi. Tyttöystäväni kanssa retkeilin ja vietin ulkoilmaelämää. Viikonloppuina ajoimme Pohjois-Kalifornian metsiin, Yosemitein kansallispuistoon tai Big Surin tiheikköihin, joita usein peitti mereltä nouseva sumu. Teimme ruokaa nuotiolla, nukuimme isossa makuupussissa avoimen taivaan alla. Käärmeitä emme älynneet pelätä. Opettelin tekemään ruokaa ja tarjoamaan ystävilleni päivällisiä. Kirjakauppaan saattoi ajaa keskiyöllä ostamaan pokkarin ja mennä syömään brasilialaisittain maustetun hampurilaisen. Paluumatkalla El Camino Realia pitkin autoradiosta kuului Sibeliuksen viulukonsertto. Koin tunteen uudenlaisesta vapaudesta.

Politiikka oli vahvasti esillä sinä vuonna. Edessä presidentinvaalit, Lyndon Johnson vastaan Barry Goldwater. Politiikasta on helppo omata mielipiteitä, vaikka asioista ei mitään tiedä. Kannatin Johnsonia, Goldwater oli ääritaanumuksellinen. Tyttöystäväni kannatti häntä. Jouduin joskus lainaamaan hänen autoaan. Oli noloa kun sen takapuskuriin oli liimattu Goldwaterin tarra.

Vierailuni päättyessä lähdin syyskuun alussa ajamaan mantereen halki. Matka kesti pysähdyksineen kuukauden. Auto hajosi matkalla pari kertaa, mutta sain sen korjatuksi. Reitti kulki Arizonan, Uuden Meksikon ja Texasin kautta New Orleansiin, missä vietin viikon. Bourbon Streetillä Sweet Emma Barnett soitti pianolla dixielandia, hänen jalassaan kilisivät siihen kiinnitetyt kulkuset. Hautaussaattueiden perässä pikkupojat rummuttivat kattilankansia.

Keskustelu mustan väestön kansalaisoikeuksista oli kiihkeää. Halusin ottaa asioista selvää. Minut kutsuttiin pitämään esitelmä mustien liikemiesten lounaalla ja ajoin haastattelemaan ihmisiä Jacksonissa, missä oli murhattu kolme pohjoisesta saapunutta kansalaisoikeusaktivistia. Mielialat olivat kiihtyneitä ja Ku Klux Klan oli voimissaan. Kirjoitin aiheesta jutun, jonka Uusi Suomi palattuani julkaisi. New Orleansista matka jatkui Torontoon ja sieltä Amherstiin. Haikeana ajoin viimeisen etapin New Yorkiin ja astuin muhkeaan laivaan SS United States, kai viimeiseen matkustaja-alukseen, joka vielä ylitti Atlanttia. Laiva oli täynnä amerikkalaisnuoria matkalla opiskelemaan Eurooppaan. Opin twistaamaan ja sanavarastoni karttui: "Up your ying-ying with the mix-master!"

Palattuani Suomeen syyskuun lopussa 1964 kolmas nuoruuteni jatkui. Hipiksi olin liian vanha, ja tukkaa oli turha yrittää kasvattaa. The Beatles, the Rolling Stones ja Jefferson Airplane kolahtivat. Beatlesit saivat paljon irti popmusiikin tavanomaisista boy-meets-girl-tunnelmista, mutta heidän skaalansa ulottui sosiaaliseen kritiikkiin ja kosmisiin näkyihin. Rollarit olivat minulle raakaa ja sakeaa energiaa, Jefferson Airplane puhdasta psykedeliaa. Sitten rupesin etsimään itselleni vaimoa ja tutkijanurani alkoi hapuilevasti.”

Ehkä kuitenkin ei niin hapuilevasti. Suomessa Juhaa selvästi oltiin kaivattu, sillä kun hän palasi, hänelle tarjottiin omaa projektia Alkoholipoliittisesta tutkimuslaitoksesta. Ehdoksi työn vastaanottamiselle Juha määräsi, että hän saisi sohvan omaan huoneeseensa. Sohvan hän saikin. Tutkimuslaitoksesta muodostuikin Juhan työpaikka, tai sohvan myötä jopa jonkinlainen koti melkein neljäksikymmeneksi vuodeksi. Juhan ensimmäinen oma projekti oli kaksostutkimus, jossa selvitettiin alkoholismin periytyvyyttä. Juha analysoi datan ja vei yhdessä Kettil Bruunin ja Touko Markkasen kanssa Suomen maailmankartalle tällä tutkimuksella.

Pari vuotta myöhemmin Juha teki ensimmäisen suomalaisen tutkimuksen alkoholin käytöstä ravintoloissa. Alko haaveili, että ravintoloilla olisi suomalaisten juomatapoihin sivistävä vaikutus,

mutta Juhapa osoittikin, että ravintoloihin mentiin humaltumaan. Se siitä Alkon haaveilusta. Muille ravintolatutkimuksen latua avattuaan Juha katsoi hiukan viestintätutkimuksen ja kaupunkisuunnittelun suuntaan mutta sitten tuli marxilainen teoria ja Juha – taas ajan hermoilla – hyppäsi mukaan siihen yli viideksi vuodeksi.

”Äärivasemmiston vanhempana radikaalina” kuten hän itse mainitsi, Juha ja kumppanit tuottivat yli 40 julkaisua sekä yhdessä Jukka Gronowin kanssa yli 500-sivuisen monografian. Kannanotot ja TANDEM-tutkimus, tasa-arvo ja demokratia, saivat huomattavaa julkisuutta. Jopa taksikuskit tunsivat Juhan, mikä oli melkoinen saavutus ennen internetin keksimistä. Jos yhdestä asiasta, niin siitä, että arkkipiispan johtama delegaatio marssi opetusministerin luokse vaatimaan projektin rahoituksen lakkauttamista, Juha kertoi haastattelussa olevansa varsin ylpeä. Vaikka Juha ei ollutkaan sitä mieltä, että tutkimuksella oli sen suurempaa vaikutusta suomalaiseen yhteiskuntaan, hän mainitsi tutkimuksen aikaansaaman vaikutuksen tuottaneen huomattavan määrän onnellisuutta elämäänsä. ”Demokratian rajat ja rakenteet: Tutkimus suomalaisesta hallitsemistavasta ja sen taloudellisesta perustasta” olisi varmasti syytä pitää mielessä näinäkin päivinä, vaikka tutkimus päätyykin siihen, että on mahdotonta saada aikaan poliittista rintamaa, joka uhkaisi markkinataloutta.

Samoihin aikoihin Juha toi myös sosiologisen elokuvatutkimuksen Suomeen. Tästä jäi vaikutteita sekä alkoholitutkimukseen että kulttuurin tutkimukseen yleisesti. Juha mainitsi jossakin yhteydessä käyttäneensä työajastaan 80 prosenttia sohvalla mutta tahti oli kova ja sohvakin kuulemma oli aikalaisten mukaan aina täynnä papereita, joten ei siinä paljoa nukuttu työaikana. Tahti oli kova muutenkin, sillä automies Juha teki henkilökohtaisia nopeusennätyksiä siirtyillessään paikasta toiseen.

1980-luvulla Juha julkaisi tärkeitä alkoholitutkimuksia ja artikkeleita. Varttuneempana tutkijana Juha väitteli tohtoriksi 54-vuotiaana vuonna 1991. Väitöskirjan otsikko heijasti hyvin Juhan tiedonhalua ja laaja-alaisuutta: ”Sociability and intoxication: Alcohol and drinking in Kenya, Africa, and the modern world”. 1990-luvulla huumeetutkimus alkoi kiinnostaa Juhaa yhä enemmän. Juha oli mukana huumeiden käytön yleistymistä selvittäneissä tutkimuksissa, ja oli tärkeässä roolissa 2000-luvulla huumeetutkimuksen ohjaajana ja suunnannäyttäjänä. Henkilökohtaisesti tutustuin Juhaan vasta siinä vaiheessa, kun hän ryhtyi ”huumedosentiksi” ja alkoi opettaa Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella. Juhan vetämä kurssi vaikutti minusta oikeastaan ainoalta mielenkiintoiselta kurssilta ja ryntäsin sinne välittömästi. Hän esimerkiksi veti meille tilastokyselyn, jossa hän selvitti opiskelijoiden huumeiden käyttöä kurssilaistensa keskuudessa.

Tulokset kuulemma vastasivat melko lailla väestön prevalenssia, josta olin hiukan yllättynyt. Jotenkin olin kuvitellut, että yliopisto erottuisi prevalensseissa. Juha opetti meille pähteiden käytön historiallisista muutoksista ja niihin suhtautumisesta eri yhteiskunnissa, ja sai silmäni avautumaan.

Miksi minä sitten jäin koukkuun Juhan oppeihin? Opettajana Juha oli hyvin mukaansa vetävä ja innostava. Juha ei torjunut innokasta opiskelijaa, joka halusi tehdä huumeista lopputyönsä, vaan alkoi heti ohjata minua huume tutkimuksen kentälle. Hän otti opiskelijan tosissaan, ilman ennakkoluuloja. Muistan hyvin, kun ensimmäisen kerran tapasin hänet kahdestaan Ympyrätalon kahvilassa. Siellä hän istui tuttuun tapaan pikkusikari kädessään ja tuprutteli kattoon. Hän ei hätkähtänyt pienistä, hän hymyili ja nauroi, kuten hänellä oli tapana. Juha ohjasi minut välittömästi silloisen Stakesin käytäville. Joitakin vuosia myöhemmin minulle oli suuri kunnia olla Juhan kanssa samassa kirjassa, ja sain tutustua hänen käsitteeseensä narkofobia, joka on edelleen ajankohtainen. Juha mainitsi, että ”yleistä mielipidettä, useimpien ihmisten näkemyksiä, leimaa narkofobia, kaikkien laittomiksi luokiteltujen huumeiden vaikutuksiin kohdistuva pelko ja niiden käyttöön kohdistuva torjunta. Se on perustana huume kiellolle ja ankarillekin rangaistuksille niiden levittämisestä ja käytöstä.” Juha oli myös sitä mieltä, että kovien ja pehmeiden huumeiden sijaan voisi puhua raskaista ja kevyistä huumeista, onhan olemassa raskaiden huumeiden kevyttä käyttöä ja kevyiden huumeiden raskasta käyttöä. Juha näytti suuntaa, minullekin.

Juha jäi eläkkeelle vuonna 2000 mutta aktiivisuus ei lakannut siihen, päinvastoin, hän jatkoi työskentelyä. 2000-luvulla Juha toimi kriitikkona ja kommentaattorina. Saimme nauttia Juhan seurasta myös Stakesin/THL:n huume tutkimusseminaareissa, tuttavallisemmin huume seulassa. Näissäkin hänen ideansa loistivat. Keskustelutaitojensa ja yllättävien ajatustensa sekä ideoidensa takia Juha oli myös suosittu väitöskirjojen opposentti. Hän myös kirjoitti mainioita kolumneja Yhteiskuntapolitiikkaan, jotka me olemme saaneet mainiossa paketissa teille jakoon. Juhassa oli paradoksinsa; hän oli visionääri, joka haki lyhyttä ilmaisumuotoa.

Kaiken kaikkiaan Juha vaikutti tutkimusmaailmassa hämmästyttävät kuusi vuosikymmentä. Hänen julkaisuluettelonsa on hyvin vaikuttava. Juhan ystävät ovat muistelleet, miten hänen tutkijanurassaan näkyy koko Suomen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kaari: tilastomenetelmien kehittäminen rekisteri- ja haastattelututkimuksissa 1950- ja 1960-luvuilla, kriittinen yhteiskuntatiede 1970-luvulla, kulttuurintutkimus ja laadulliset menetelmät 1980-luvulla ja globaalit aiheet 1990-luvulla. Juha oli mukana keskusteluissa, jotka koskivat sitä, millä tavalla vallankäytön tarvitsemaa tietoa tuotetaan ja käytetään. Millä tavalla tietoa käytetään. Juha oli älykäs keskustelija ja itsenäinen ajattelija, joka vältti klikkiytymistä ja juonittelua, näin häntä on muisteltu.

Juha ei kuitenkaan ollut pelkästään tutkija. Elämännautiskelijana Juha osasi nauttia elämästä tavalla, joka useimmille jää vain haaveeksi. Omien sanojensa mukaan hän oli aina pohjimmiltaan maaseudun poika mutta muille Juha oli kosmopoliitti. Hän nautti esimerkiksi Japanin matkoistaan ja vietti Pariisissa useamman talven. Pariisin talviaan hän muisteli perinteisen trion eli viinin, naisten ja laulun tavoin, jotka hänen tapauksessaan tarkoittivat punaviiniä, naispuolisia ystäviä ja kamarimusiikkia. Hän puhui japania ja venäjää ja julkaisi useilla kielillä. Hän osasi nukkua missä vain, vaikka matkatoverin sängyn alla retkeilymajassa, kun rahat olivat loppu. Hän muun muassa matkusti maapalloa ympäri rahtilaivalla useampaan kertaan, lukien, miettien, myös runoja kirjoittaen sekä pysähdyksistä satamissa nauttien.

Eläkeläisen moottori ei pysähtynyt. Harrastuksina kaiken muun lisäksi olivat puutarhan hoito, ulkoilu sekä purjehtiminen. Viimeisinä vuosinaan hän vielä palasi Yhdysvaltoihin kiertelemään, yöpyen jälleen muun muassa teltoissa. Juha kirjoitti julkaisemattomassa käsikirjoituksessaan:

”matka, sille lähdetään, se tehdään ja matkalla ollaan, matkalta palataan, parhaassa tapauksessa kotiin.”

Kodista muodostuikin kosmopoliitille eläkeläiselle turvallinen satama. Kotonaan Vihdissä Juha hoiti puutarhaansa, esimerkiksi valkoisia ruusuja, kasvejaan, jotka häntä olivat jo nuorena muokanneet kohti tutkijan uraa.

Olin erittäin iloinen, kun Juha saapui tupaantuliaisiini keväällä 2013, tapansa mukaan autolla, automies. Hän oli elementissään nuorten, tai ainakin hänen sanojensa mukaan nuorten naisten seurassa. Minusta ne eivät niin nuorilta näyttäneet. Juhan kosmopoliittisuus näkyi hänen tavassaan tulla toimeen kaikkien ihmisten kanssa. Oli ilo seurata miten vanha herrasmies poolopaidassaan käyttäytyi. Hän ei kuitenkaan jaksanut viipyä kovin pitkään, vaan starttasi Audinsa kohti Vihtiä. Juhan lähtöä tehdessä vedimme vielä pikkusikarit pihalla. Yhdessä kolumnissaan Juha kirjoitti:

”olen oppinut nauttimaan savun estetiikasta. Savu tekee näkyväksi hengityksen, jokaisen elävän olennon perustoiminnan. Kun poltan, tulen tietoiseksi siitä, että hengitän, olen elossa. Puhallan savun suustani, hengitykseni aaltoilee ympärilläni, muotoutuu kuulaiksi pilviksi ja taipuisiksi köynnöksiksi, keijujen kiharoiksi; puhaltamani savu ja suoraan sikarista lähtevä sinertävämpi savu kietoutuvat toisiinsa ja kohoavat kohti korkeutta. Puristan huuleni kevyesti yhteen, muodostan pieniä savurenkaita, jotka hitaasti hajoavat. Savu on aineista haurain. Keveydessään ja

aineettomuudessaan, arvaamattomissa liikkeissään se on mielikuvieni ja haaveitteni kaltainen.”

Syyskesällä Juha soitti eräänä iltana, myöhään. Arvasin, että soittoon oli jokin erityinen syy. Hän kertoi vielä tuolloin suhteellisen salaisen asian. Hän olisi, sanojensa mukaan, jättämässä laivan. Viimeisiä kertoja soitellessamme, noin viikkoa ennen Juhan lähtöä, hän sanoi jättävänsä jäähyväiset. Minulla alkoi ääni väristä, enkä osannut sanoa muuta kuin että perässä tullaan. Tälle Juha nauroili iloisesti. Hän oli Timothy Learynsä lukenut. Hänen suhtautumisensa asiaan oli niin leppoisaa, että uskalsin kysyä häneltä, miten me voisimme muistaa häntä. Kysyin, että voisimmeko järjestää hänelle muistoseminaarin. Seuraavana meillä olisi ollut seminaarin aiheena lääkkeet mutta Juha ilmoitti, että lääkeseminaari aiheena ei oikein sopinut hänelle, mutta että jos joskus järjestäisimme psykedeeli-seminaarin, niin sen yhteydessä voisi lausua muistosanat. En kuitenkaan usko, että hän pahastuisi tästäkään.

Juha oli kiinnostunut psykedeelisiä koskevasta tutkimuksesta useamman vuoden ajan eläkepäivillään. Tässäkin aiheessa, psykedeelissä, Juha oli pioneeri. Vasta nyt ovat nuoremman polven tutkijat alkaneet kiinnostua aiheesta. Juhalta jäi käsikirjoitus aiheesta, mutta hän halusi jättää sen kesken eikä halunnut että sitä toimitettaisiin. Uskaltanen kuitenkin lainata tätä käsikirjoitusta, jossa Juha siteerasi Timothy Learya:

"I'm looking forward to the most fascinating experience in life, which is dying. You've got to approach your dying the way you live your life, with curiosity, with hope, with fascination, with courage and with the help of your friends."

Juha toivoi lähtävänsä kotonaan, kuten hän saikin, tyttärensä hyvässä hoivassa. Eräässä kolumnissaan hän kirjoitti omasta sängystään. Juha nukahtikin omaan, leveään ja ihanan mukavaan sänkyynsä 1. marraskuuta viime vuonna. Vaikka me jäämmekin kaipaamaan kollegaa, opettajaa ja ystävää, niin en usko, että Juha olisi halunnut, että pidämme hänelle mitään hiljaista hetkeä. Juha ei välittänyt akateemisista rituaaleistakaan ja jotenkin luulen, että rituaalista hiljaista hetkeä paremmin sopivat sanat, jotka Juha itse, huumorintajuisena miehenä, valitsi muistokirjoitukseensa. Ehkä nuoruuttansa muistellen, vankan elämäkokemuksen omaavana:

”Kaikki käy - kohtuudella.”

Pitäkäämme siis nämäkin Juhan sanat mielessämme nyt, kun alamme siirtyä kohti seuraavaa ohjelmanumeroa. Mutta ennen kuin siirrymme iloiseen iltatilaisuuteen, voimme vielä muistella hetken Juhaa vapaamuotoisesti. Te voisitte esimerkiksi halutessanne jakaa meille jonkun mukavan

muiston Juhasta. Minä kiitän kunniasta kertoa teille Juhasta, jonka monet teistä tunsivat minua paremmin. Harvinaislaatuisesta ihmisestä, joka oli ilo ja kunnia tuntea.

---